

Завальнюк В.В.

ректор Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

Одним із головних напрямків розвитку правової держави є підготовка юристів із високою загальною та професійною культурою. До складових системи професійної підготовки сучасних юристів входять формування комунікативних компетентностей, а також основ політичних, етичних, естетичних, інформаційних знань. Не можна обійти увагою й антрополого–юридичну складову підготовки сучасного фахівця–правника.

Професійна правова культура є складним інтегральним явищем, стрижнем якого є людиномірність і людиновідповідність – здатність і готовність юриста діяти серед людей, для людей і відповідними людській природі засобами.

Саме ця особливість професійної правової культури характеризує сутність сучасної демократичної юридичної спільноти, на відміну від когорти «законників» тоталітарної держави, для яких на першому місці стояло виконання своєрідного «замовлення» щодо обслуговування інтересів державного та/або партійного апарату. Так, основні якості радянського юриста, за визначенням тих часів, мали бути такими: насамперед знання марксистсько–ленінської методології, організаторські здібності, вміння підпорядковувати правове виховання завданням комуністичного виховання, моральні якості будівничого комунізму, професіоналізм, зокрема знання законодавства, дисциплінованість, законність тощо. Не випадково юридична професія за часів, наприклад, радянського тоталітаризму не була масовою і далеко не завжди престижною та авторитетною. Надто високою була залежність юриста навіть найвищої кваліфікації (судді, прокурора, не кажучи про адвоката) та системи юридичних установ від партійного апарату та його вказівок.

Професія юриста у демократичному суспільстві, на відміну від тоталітарного або посттоталітарного, характеризується не лише сумою правових знань. Насамперед вона означає юридично обґрунтований і достатній професіоналізм, складовою якого є високий рівень внутрішніх переконань особистості, людяність, толерантність щодо осіб, із якими юрист працює, при одночасній нетерпимості до проявів правопорушень і правового нігілізму. Зазначимо при цьому, що без відповідної гуманітарної, антропологічно змістовної підготовки неможливо вимагати від фахового юриста розв'язувати проблеми, що породжені соціумом, індивідами та їх відносинами.

У контексті сучасних реалій постає необхідність постійного оновлення правового простору відповідно до змінюваних економічних, соціальних і політичних чинників соціального життя. Таке реформування не може обмежитися кількісним збільшенням нормативних актів та інституційно-структурними змінами. Воно має бути глибинним і передбачати зміну стереотипів мислення, світоглядних засад, а це, у свою чергу, неможливо без зміни правової доктрини, відмови від застарілої нормативістсько-законницької парадигми.

Сучасна європейська культура висуває ряд вимог до юриста, моделюючи, таким чином, відповідний його образ. Рух України в напрямі Європейського Союзу актуалізує увагу до проблеми європеїзації юридичної освіти. Одночасно зберігається, незважаючи на здійснювану європеїзацію навчання, базова основа юридичної освіти, якою залишається національне право. Таким чином, національні правові системи продовжують визначати стратегію юридичної освіти. Глобалізація ставить нові проблеми на шляху здійснення правової політики, професійної юридичної діяльності, і юридична освіта покликана забезпечувати як знання про ускладнення існування правової й державної сфери, так і формування професійної культури юриста, здатного діяти ефективно в нових умовах.

Підготовка юристів-професіоналів – велике суспільно-державне завдання, якість і рівень якого значно впливає на такі процеси, як створення, видання й дотримання законів, належне забезпечення прав і свобод особи й громадянина, функціонування всіх державних інституцій та, узагалі, суспільний прогрес як такий. Об'єктивно необхідно підвищити якість підготовки юридичних кадрів країни, що важливо і з точки зору правової культури суспільства. Є необхідність вирішити питання стану та подальшого розвитку вищої юридичної освіти в Україні. Цього потребують сучасні реалії функціонування держави та суспільства. Йдеться не тільки про шляхи виходу із кризи, але й про необхідність повністю та послідовно реалізовувати ідеї правової держави, пріоритет права особистості.

Гострим є питання щодо необхідності спеціалізації майбутнього юриста. Не є таємницею, що юриста – «на усі руки майстра» – сьогодні знайти практично неможливо: сучасна юридична професія, як і будь-яка інша, підпорядкована законам диференціації та спеціалізації. Разом з тим очевидним є те, що «наперед» навчити студента правильній поведінці у всіх можливих юридичних ситуаціях є неможливим і тому вузька спеціалізація у межах правничої школи навряд чи є доцільною. Між тим зараз якраз цим і грішать численні юридичні виші України, особливо ті, що не мають власних стійких освітніх традицій.

Питання про спеціалізацію чи відсутність такої у сучасній юридичній освіті безпосередньо пов'язано з питанням про співвідношення теоретичної та практичної підготовки майбутнього юриста. Це питання традиційно по-різному

вирішується у різних правових системах: для країн з прецедентною правовою системою є характерним акцент на практичній підготовці, що зумовлює такі особливості дидактики вищої юридичної школи, як широке застосування інтерактивних методів навчання, зокрема case-study, клінічні форми освіти, прийомів юридичного діловодства. Країни з нормативно-актним типом правової системи віддають перевагу ґрунтовній теоретичній підготовці студентів, на другому плані залишаючи вироблення практичних умінь та навичок юридичної діяльності.

На нашу думку, неминуче входження України до світового правового простору, зумовлене процесами економічної глобалізації, технологічної уніфікації та науковим прогресом у широкому сенсі слова, вимагає уже сьогодні визначитися зі стратегією підготовки юристів, які були би конкурентоспроможними на світовому ринку праці, які могли би юридично забезпечувати усі аспекти перебування вітчизняного бізнесу у глобалізованій економіці, були би здатними до захисту прав українських громадян та інтересів Української держави у будь-якій ситуації у будь-якій точці земної кулі.

Видається очевидним зв'язок юридичної освіти та становлення правової культури незалежної Української держави. Тому освітній стандарт повинен бути зорієнтований на підготовку юридичних кадрів, що наділені широким діапазоном правового та загальнокультурного мислення, а не вузько-професійними навичками. Професія юриста потребує від спеціаліста широкого світогляду не тільки у сфері права. Юрист має кваліфіковано розбиратися в різноманітних питаннях державного та суспільного життя, бути готовим до роботи, що пов'язана з вирішенням найрізноманітніших завдань. Специфіка професії юриста полягає в тому, що йому необхідно займатися правовою стороною життя, яка пов'язана з економікою, політикою тощо. Це потребує постійного психологічного настрою та вміння аналізувати й сприймати нову інформацію, робити на її основі обґрунтовані висновки. Потрібно враховувати й те, що право та законодавство не зупиняються в своєму розвитку. Тому важливо, щоб освітній стандарт юриста включав у себе дисципліни, направлені на формування у юриста сучасного науково-культурного світогляду, сприяв оволодінню знаннями як в гуманітарній, так і природничо-науковій сферах.

Юридична освіта в сучасних умовах стає дедалі більш антропоцентричною, спеціалізованою, тобто націленою на формування юриста певного профілю. Тим часом спеціалізація не означає ігнорування основних принципів освіти, що склалися за багато років підготовки юристів-професіоналів. При цьому логіка юридичної підготовки вимагає використання не тільки спеціальних, але й гуманітарних, спрямованих на людину, знань у значному обсязі.

В юридичній підготовці взаємодіють чотири найважливіших цикли (комплекси) юридичних дисциплін, за якими здійснюється спеціалізація. Ці комплекси іменуються за основною спрямованістю дисциплін кожного циклу

як державознавчий, цивілістичний, криміналістичний і соціальний. Особливості майбутньої юридичної професії відбиваються на специфіці знань і навичок, що мають бути здобуті за час навчання. Тут на першому плані система знань про право й державу у їх відношенні до людини, механізми їх організації, процеси функціонування, особливості сприйняття особистістю й суспільством. Потім – це знання чинного законодавства, норм матеріального й особливо процесуального права. Далі – формування юридичного мислення, здібностей пов'язувати фактичні обставини із законом і на його основі пропонувати вирішення індивідуальних життєвих ситуацій. Нарешті, це вміння складати документи юридичного значення, радити, давати консультації з юридичних питань. У сучасних умовах більш чітко виявляється конфліктне призначення права та юридичної професії, що визначає необхідність при формуванні професійних якостей особистості юриста як найважливішу розглядати якість терпимості (толерантності), що є безпосереднім утіленням антропологічного принципу.

Сучасна правова ситуація переконливо свідчить про те, що кожному поколінню необхідно захищати права особи, що людству ще невідома ситуація, в якій не потрібні були б зусилля з підтримки захисту прав і свобод особистості. Кожне покоління шукає власну відповідь на вічний виклик історії, пов'язаний із відстоюванням таких великих цінностей, як свобода та права людини. При цьому сьогодні слід враховувати, що забезпечення прав людини – це проблема не тільки внутрішньодержавна, але й міжнародно-правова.

Діденко Л.В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук філософського факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ТЕОРІЯ ВИБИРАННЯ: МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ

Термін «дилемма» узвичаєно пов'язують із рівно небажаними альтернативами, з-поміж яких суб'єкт має неодмінно вибрати одну. Усі варіанти для вибирання постають не те, щоб небажаними, радше негативнорезультувальними і, відповідно, негативнонаслідковими. Маркер «моральні» має долучати до етики, проте він «вилучає» суб'єктарішенняприймальника із етичного практикополя.

Моральні дилемми існують у різноманітних варіантах, але дане дослідження присвячене не деталізуванню моральних дилемм, а відповіді на запитання щодо їх необхідності.